

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
שנאמרו בשב"ק פרשת בחקותי תשפ"ד לפ"ק

בעיר מאנסי יצ"ו

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף תמ"א

דרשת פרקי אבות

גם יש לומר, דרימוז בזה שמתחלה צריך לקשט את עצמו, ורק אחר כך יזכה את הרבים, וכמאמרם (בבא מציעא קז:): קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים. ומשה מתחלה זיכה את עצמו, ואחר זה זיכה את הרבים. ויסופר על הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, שאחד מתלמידיו היה רגיל ללכת הרבה לשמוח בשמחת חתן וכלה, ועל ידי זה היה מתרשל בהשיעורים. ואמר לו, אני בנערותי לא הלכתי לשמחות, והייתי מתמיד בהלימודים. ולכן כאשר אנכי הולך כעת לאיזה שמחה, אני משמח אותם הרבה יותר מריבוי השמחות שהיית משתתף, ויש חשיבות רב כאשר אני משתתף ע"כ. ולכן השמיענו התנא, שלא יהא מהיר להתחיל בנערותו להיות ממזכי הרבים, אלא מתחלה צריך להיות 'זכה' בעצמו, ואז כאשר יתעלה בעצמו, יהא ערך רב לדיבוריו, ויהיו דבריו נשמעים, ולהיות מזכה הרבים באין ערוך נגד הזיכוי של איש פשוט, ומשה מתחלה זכה, ורק אחר כך זיכה הרבים.

ודקדק התנא לומר 'כל' המזכה את הרבים, לומר שאין הכוונה רק על גדול בישראל ששמעו הולך למרחקים, אלא גם רב בבית מדרשו, ומגיד שיעור לתלמידיו, או מלמד לתינוקות, או אב לבני ביתו, או בין אדם לחבירו, וכולל גם תומכי התורה שהם עמודי מוסדות התורה, וגם העומדים לימינם של מרביצי תורה, שיש להם חלק בפעולתם להגדיל תורה ולהאדירה. וכל אחד לפי מצבו שהנחיל לו ה' בעולמו, יוכל לזכות את רבים לפי ערכו, ויהא זכות הרבים תלוי בו.

במשנה (אבות ה-יה) כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכו'. משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר (דברים לג-כא) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ע"כ. הרי לנו שתי מעליות במעלות המזכה את הרבים, אשר חוץ ממה שזכות הרבים תלוי בו, שמעלה עליו הכתוב כאילו הוא בעצמו עשה מעשיהן, עוד גם זאת שיש לו שמירה מן השמים, שאין חטא בא על ידו. וכנראה שזה תלוי בזה, דבשביל זכותיו הרבים שניתוסף לו מהמעשים טובים שזיכה את אחרים, לא יאונה לצדיק כל און (משלי יב-כא), ורגלי חסידיו ישמור (שמואל א ב-ט), ואין חטא בא על ידו.

והנה התנא התחיל משה זכה וזיכה, שהשלים עצמו תחלה, ושוב זיכה את הרבים, דהנה בתוספות (יבמות קט: ד"ה מהו) הקשה מאלישע בן אבויה (אחר), דרבי מאיר למד לפניו ואפילו הכי יצא לתרבות רעה. וכתבו דשמא היכא שהוא רע מתחלה קודם שמלמד אחרים, התם לא שייך האי טעמא, אבל היכא שהיה טוב מתחלה, אז ודאי אין חטא בא על ידו, ואחר, מתחלתו היה רע, כדאמר בחגיגה (טו:): שכלי זמר לא פסק מתוך ביתו, וגם ספרי צדוקים היו נושרים מחיקו ע"כ. ואם כן המדריגות שזוכין אלו המזכים את הרבים, היינו רק כאשר עומד בצדקתו בעת אשר זיכה את הרבים, וזה היה חסר לו לאחר. על כן אמר משה 'זכה', שהיה צדיק תמים מנעוריו, וככה זיכה את הרבים, על כן זכות הרבים תלוי בו.

ובפשוטו הכוונה, כי הנה רואים ילדים קטנים משחקים ומתענגים במשחקים שונים אחד עם חבריו, והוא מלא שמחה כאשר מרויח, ומלא צער כאשר מפסיד. אבל המבוגר העומד עליהם מכיר שהשמחה שלהם הבל, וכמו כן הצער שלהם הבל. מה יש לו ממה שהרויח, שהרויח אינו עולה אפילו שוה פרוטה, ומה הפסיד כאשר לא זכה, הלא שעה אחר זה אין לכל אחד מהם שום דבר שיש בו ממש. והשעות שעוסקין במשחקים הוא חיי הבל, רק לבזבו ולמלאות עתם הפנוי. וכמו כן הוא חיי הגוי, תכלית כל ימיו הוא שיתענג נפשו בתענוגים שונים. הילדים בונים בנינים קטנים, והם בונים בנינים גדולים. הילדים מרויחין ממון, וגם הם מרויחים ממון כדי שיוכלו להתענג באכילה ושתייה ושאר תענוגים. אבל מהו סופן של הדברים, עוזב כל נכסיו, והוא קבור בקבר. הוא ממשיך חיי ההבל של הילדים עוד שבעים שנה, וסופו מה נשאר לו מכל עמלו, וזהו חיים של הבל. הילדים יש להם חיי הבל של קטנות, והם יש להם חיי הבל של גדלות, ומה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. ובעת שמתקרב יום מיתתו, גם הוא מכיר שכל עמלו לריק היה.

א כן עם בני ישראל, החיים שלנו אינם לצורך תענוג, אלא דרך מעבר לחיים נצחיים לעולם הבא, וכמאמרם (אבות ד-טז) רבי יעקב אומר, העולם הזה דומה לפרוזדור (בית שער) בפני העולם הבא (מקום מושב המלך), התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. העולם הזה הוא יריד לקנות בהם מצות ומעשים טובים, ולפי מעשיו קונה לו מקומו בהטרקלין, ולפומיה דעבידתא עבידן מטללתא, וכמו שמשלו חז"ל (עבודה זרה ג.) מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת. החיים שלנו אינו הבל, להתענג בתענוגים ולהרבות הון, אלא לראות את הנולד, לצבר בר על הדרך, שיזכה לעמוד במחיצתו של מקום, וליהנות מזיו השכינה לעולמי עד. וכל מלה של תורה ותפלה, וכל מצוה שבא לידי, וכל חסד שעושה עם אחרים, יהא יקר בעיניו כמוצא שלל רב. והחיים שלנו יש לכל רגע ורגע ערך רב, שקונה בזה חיי עולם הבא, אשר יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. ובישראל קדושים אין מיתה, אלא עוזב חיי עולם הזה וממשיך בחיי עולם הבא, דוגמת מי שעוקר דירתו בחוץ לארץ, והולך לגור לארץ ישראל.

*

ונשלב הענין לפרשתנו, אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו וגו' (כו-ג), וברש"י שתהיו עמלים בתורה ע"כ. ויש להבין למה אמר 'תלכו', מהו ענין ההליכה בזה. ובבעל הטורים כתוב, אם בחוקותי תלכו, ראשי תיבות אב"ת, שתלכו בדרכי אבות ע"כ.

ומתחלה נקדים מאמר רבותינו ז"ל בחטאו של נדב ואביהוא, שאמר הכתוב (ויקרא טז-א) אחרי מות שני בני אהרן בקרבם לפני ה' וימותו, ולא מבואר בכתובים מה היה חטאם. ובמדרש (ויקרא כ-ט) איתא, על שלא היה להם בנים וכו', שלא היה להם נשים וכו'. ועוד מן הדא (שמות כד-א) ואל משה אמר עלה אל ה', מלמד שהיו משה ואהרן הולכין תחלה, ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן, וכל ישראל אחריהן, ואומרים, מתי שני זקנים הללו מתים ואנו נוהגין שררה על הציבור ע"כ. והיא פליאה על גדולי ישראל, שאמר ה' עליהם בקרובי אקדש (ויקרא י-א), שירדפו אחר שררה, למלאות מקום אביהם ודודם משה ואהרן.

*

הנה אנו עומדים סמוכים ונראים לחג מתן תורתנו, יום שזכינו אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, והקב"ה משבח את תורתו כי הם חיינו ואורך ימינו, וכמו שהכתוב אומר (דברים ל-יט) העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, החיים והמות נתתי לפניך, הברכה והקללה, ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך, לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו, כי הוא חייך ואורך ימיך. וברש"י (קידושין מ.) כי הוא חייך בעולם הזה, ואורך ימיך לעולם הבא ע"כ. והנה פירוש של אורך ימיך לעולם הבא מובן, כי חיי עולם הזה של האדם קצרים, ימי שנותינו בהם שבעים שנה ובגבורות שמונים שנה, ואחר זה כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ולאן אתה הולך למקום רמה ותולעה. אבל מה שאומר שהתורה היא חייך בעולם הזה, הלא גם אומות העולם שלא קיבלו התורה הם חיים בעולם הזה, ומהו הכוונה שהתורה היא חייך בעולם הזה, כי הם חיינו ואורך ימינו.

להם, ואחריו עולם הבא יום שכולו ארוך, וזהו היום הולך אחר הלילה. ובבן נח עולם הזה ותענוגיו דומה עליו ליום, ואחריו בא לילה עולם הבא אשר חושך ישופהו, על כן אצלו הלילה הולך אחר היום. אך בקדשים הרמז לקדושי עליונים גבורי כח עובדי ה' מאהבה, הם אינם שמחים להגיע מהר לעולם הבא, ששם עבד חפשי מאדוניו, כי כל מגמתם לעבוד את ה', ואצלם עולם הזה דומה להם ליום, ששים ושמחים בעבודת ה', ועולם הבא ללילה יחשב אצלם, על כן הלילה הולך אחר היום. ועל פי זה עלה בלבי טעם למנהג ישראל בסעודת פורים שמתחילים ביום וממשיכים וגומרים אותה בלילה שלאחריו, כי בימי אסתר קימו מה שקבלו כבר (שבת פח.), ושמחים בעבודת ה' מאהבה, ואז הלילה הולך אחר היום, ולזכר זה עושים הסעודה ביום ואחר כך לילה ע"ש.

*

והנה האדם בחייו נקרא בתואר 'הולך', כי אינו עומד במדרגה אחת כל ימי חייו, אלא יש לו עליות וירידות. ובמיתתו נקרא בתואר 'עומד', כי אי אפשר לו להתעלות עוד יותר, ונשאר לו רק מה שקנה בחייו, וכמו שנאמר (זכריה ג-יז) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, וכיון שמת נעשה חפשי מן המצות. אמנם יתכן שיזכה האדם להיות מוסיף והולך בתורה ועבודה גם כאשר עזב עולמו לחיי העולם הבא.

הן ידוע גודל הנסיונות של זמנינו בהכלים הטעכנעלאגיים, שהחריב אנושיות העולם, וקדושתן של ישראל. וזה הן לאבות והן להבנים. אך אדבר עתה בנוגע לחינוך הילדים, שהרבה אנשים אין משימים לב להתוצאות שמתהווה לבני הבית מהשתמשותם בכלים אלו בביתם. הנוחיות שיש בזה מסמא את עיני השכל מלהתבונן מהפסד הנורא שיתכן לגרום בזה להבנים. כשלון של שעה אחת יוכל לשנות כל מהותו, שלא יוכל לעמוד כנגדו, עד שיכולין להכיר בבתי החינוך על הילדים מהות הבית בהנהגת כלים הללו.

אבא מארי זצ"ל היה רגיל לומר בליל פסח בתחלת הסדר, בשם בעל החתן סופר זצ"ל, בטעם שלובשין

וזהו שאמר, העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, החיים והמות נתתי לפניך, ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך, כי הבוחר בתורה ומצותיה הוא בוחר בחיים, הן בעולם הזה שהחיים שלו אינם חי הבל, והן בעולם הבא שזוכה לחיים נצחיים. ואמר הכתוב, מה עליו לעשות לבחור בהחיים, לאהבה את ה' אלקיך, לשמוע בקולו, ולדבקה בו, כי הוא חייך בעולם הזה ואורך ימך בעולם הבא. וצדיקים במיתתן קרויין חיים.

*

אך יש להבין, במה שאנו רואים כי גם צדיקים מופלגים, שמסובלים במצות, שמתקוין להם עולם הבא במדה גדושה, עם כל זה הם מתפללים לאריכות ימים, והלא כיון שיפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, למה משתוקקים כל כך לחיי עולם הזה. אך הענין הוא, דאיתא במשנה (שם ד-יז) יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, יש דבר חשוב ותענוג יותר מעולם הבא, כי מי שזוכה להשיג גדולת הבורא, מלך מלכי המלכים הקב"ה, ובוער בו האהבה לה', אשר בנים אתם לה' אלקיכם, וגודל הזכיה של אדם טפה סרוחה, שיכול לשרת את המלך, ולעשות נחת רוח לקונו, חשוב לו השעה אחת שעובד ה' בתשובה ומעשים טובים יותר מכל חיי העולם הבא. אין תשוקתו לתענוגי עולם הבא, אלא חביב לו יותר שעה שעומד ועובד את קונו. כי עבודת ה' לא אפשר רק בעולם הזה, וכמאמרם (שבת ל.) על הפסוק (תהלים קט-ד) לא המתים יהללו י-ה, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות, ואין להקב"ה שבח בו. והיינו דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב (שם פח-ו) במתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות ע"כ. על כן הם משתוקקים גם לחיי שעה בעולם הזה, כי יפה להם שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא.

ובחתם סופר (בהקדמה למסכת חולין) כתב לבאר מה שאמרו חז"ל (חולין פג.) בישראל היום הולך אחר הלילה, ובבני נח הלילה הולך אחר היום, וגם בקדשים הלילה הולך אחר היום, והוא פלאי למה הדין בקדשים כמו בבני נח ולא בישראל. אך הענין הוא, שלגבי ישראל עולם הזה לילה

מקבצאל, שריבה וקבץ פועלים לתורה ע"כ. והיינו שגם במיתתו לא נפסק עבודתו שהתעסק בהם כל ימי חייו, והוא עדיין איש חי, מפני שריבה וקבץ פועלים לתורה, ועבור זה גם לאחר מיתתו מתעלה יום יום בהמצות והמעשים טובים שעושים תלמידיו.

ואמרו (שם טז:) רבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי, יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתשכן בפורינו [בגורלנו] אהבה ואחזה ושלוש וריעות, ותרבה גבולנו בתלמידים, ותצליח סופנו אחרית ותקוה וכו' ע"ש. והיינו כי סופו של אדם אין לו אחרית ותקוה, כי נעשה חפשי מן התורה ומן המצות, אבל כאשר תרבה גבולנו בתלמידים, תצליח סופנו אחרית ותקוה, כי המצות ומעשים טובים של התלמידים נחשבים להרב כאילו עדיין ממשיך לעבוד את ה', ומתעלה גם אחר מיתתו.

ונראה דזהו שאמרו חז"ל (בבא קמא צט:) והודעת להם את הדרך ילכו בה (שמית יח-כ), את הדרך זו גמילות חסדים. כי עזיבת האדם את העולם הזה לחיי עולם הבא נקרא דרך, וכמו שנאמר (מלכים א ב-ב) אנכי הולך בדרך כל הארץ. ואם רוצה שלא יהא אז בחינת עומד, אלא שיהא דרך 'ילכו' בה, אז יתעסק בגמילות חסדים, לא לחיות בפני עצמו, רק להתעסק בחסד עם אחרים, ואז גם מעשיהם הטובים שנגרמו על ידו יעלו לו לזכות למעלה, וישאר תמיד בבחינת הולך.

וזהו שאמר הכתוב, ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך, לא להסתפק בחיי שעה של שנות עולם הזה, אלא ובחרת בחיים, שיומשך בעבודת קונו חיי נצחיים לעולם הבא, למען תחיה אתה וזרעך, שתגדל גם את זרעך לדרכי התורה, ואז יהא לך חיים נצחיים, כי הוא חיך בעולם הזה ואורך ימיך לעולם הבא, על ידי הבנים תזכה להאריך ימי החיים בעולם הבא.

ובזה יתפרש גם הכתוב בפרשתנו, 'אם בחוקתי תלכו', כי לא יצא האדם ידי חובתו במה שעובד את ה' לעצמו בינו ובין קונו, כי עבודה זו יופסק בעת מיתתו, ובמתים חפשי ונעשה עומד, אלא ישתדל שבחוקתי תלכו, שישאר הולך לעולמי עד. והוא על ידי שתהיו

קיטל בלילה זו. כי באמת עיקר אושר האדם בעולם הזה המה בניו, וכאשר מתגדלים ליראים ושלמים אין תענוג יותר גדול מזה לאבותיהם. וכמו כן בהיפוך ח"ו, לא יתכן צער יותר גדול מזה. אבל עוד יותר מזה הוא, כאשר בא העת לעזוב את העולם הזה, ואין מלוין לו לאדם לא כסף וזהב ולא אבנים טובים ומרגליות, אינו נושא עמו מאומה מכל כספו ורכושו. ובמתים חפשי, כיון שמת נעשה גם חפשי ממצות ומעשים טובים. ולא נשאר לו מאומה רק הבנים, אשר ברא מזכה אבא (סנהדרין קד.), יעקב אשר פדה את אברהם (ישעיה כט-כב), ואז עומד ומצפה על המצות ומעשים טובים שבניו עושים בהאי עלמא, אשר רק בכח זה יוכל להתעלות, ורק המה יצילו אותו מדינה של גיהנם. ולכן בליל זה אשר עבודת האב היא להמשיך אמונת אלקי עולם בתוך בני ביתו, האב לובש בגד של מתים, כדי שיתן אל לבו רגעא חדא, מה יהא כאשר ילבישו אותו בגד זה, שרק הבנים הללו הסמוכים על שלחנו כעת, המה יזכו אותו אם יהיו יראי ה', ובוזה יתאזר כגבור להאריך בסיפור יציאת מצרים, לנטוע בתוכם שיש בורא ומנהיג לעולם ומשגיח בתחתונים, ובוזה יהיה לו טוב לעולם ודפח"ח.

אין להאדם הון חשוב יותר מבניו, כאשר האדם מגדל בנים ובנות על דרכי התורה, הוא נהנה מהם לעולמי עד, אשר בכל מצוה שהם עושים, מתעלה אבותיהם למעלה בגן עדן. ובהם לא נאמר במתים חפשי, אם כי בעצמם אינם יכולים לעשות עוד מצות ומעשים טובים, מכל מקום הניחו פירות בעולם הזה שמקיימים מצות ה', אשר על ידם הוא מתעלה לעולם.

וכמו כן כאשר האדם מזכה את הרבים, הן בהרבצת תורה ללמוד ולחנך תלמידים הגונים, או מסייע בממונו לאחרים שילמדו, מחזיק בממונו מוסדות התורה, מהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מסייע לצורכי נישואין לבנות בתים נאמנים לה', אז יש לו חלק בהמצות ומעשים טובים שלהם, ויוכל ליהנות מזה עדי עד, גם כאשר עוזב עולמו, ונשאר בתואר 'הולך', כי מתעלה מיום ליום על ידי המעשים טובים שלהם.

ואיתא בגמרא (ברכות יח.) ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים (שמואל ב כג-כ), אטו כולי עלמא בני מתי נינהו. אלא בן איש חי, שאפילו במיתתו קרוי חי. רב פעלים

דאורייתא (שבת יא.). ואמרו (מועד קטן ט:): כתיב (משלי ג-טו) יקרה היא מפנינים וכל חפצין לא ישוו בה [שתבטל כל חפצין בשביל שתעסוק בתורה], הא חפצי שמים ישוו בה [שאם יש לך לעסוק במצוה תבטל תלמוד תורה ועסוק במצוה], וכתיב (שם ה-יא) וכל חפצים לא ישוו בה, דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה [דמבטל מצוה ועוסק בתלמוד תורה]. ומשני כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים ע"כ. ולמה כאן מצות פריה ורביה נדחה מפני לימוד תורה.

וכתב דאפשר הטעם, דהא אמרו (סנהדרין יט:): כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר (במדבר ג-א) ואלה תולדות אהרן ומשה, וכתיב ואלה שמות בני אהרן [ולא הוזכרו בני משה שם], לומר לך אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו ע"כ. ואם כן בלימוד התורה לאחרים, הוי כאילו קיים מצות פריה ורביה. אך בגמרא (יבמות סא:) פליגי בית שמאי ובית הלל אימתי קיים אדם מצות פריה ורביה, בית שמאי אומרים שני זכרים, ובית הלל אומרים זכר ונקבה שנאמר (בראשית ה-ב) זכר ונקבה בראם ע"כ. וכיון דלימוד התורה היא לזכרים, עדיין לא קיימו מצות פריה ורביה ע"ש.

אמנם מצינו במשה רבינו שלימד תורה לכל ישראל, גם לנשים, וכמו שנאמר במתן תורה, כה תאמר לבית יעקב (שמות יט-ג), אלו הנשים (רש"י שם). וכתיב ויקהל משה את כל עדת בני ישראל (שם לה-א), יכלול האנשים והנשים (רמב"ן שם). וכמו שנאמר שם ויבואו האנשים על הנשים (לה-כב). וכמו כן מצינו במשה, דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו (ויקרא יט-ב), פרשה זו בהקהל נאמרה (רש"י), בהקהל האנשים ונשים (שפתי חכמים שם). וכיון שנדב ואביהוא לא היה להם בנים, ולא קיימו מצות פריה ורביה, ובלימוד תורה ברבים דהוי כאילו ילדו, הרי יש רק זכרים. אבל כאשר ימותו שני הזקנים, והם ימלאו מקומם, אז תהיה תורתם גם לנשים, ואז קיימו מצות פריה ורביה, זכר ונקבה, ועל כן השתוקקו לשררותו של משה.

עמלים בתורה, רומזו לעמלנו אלו הבנים (במדבר יד), שיחנך הבנים גם כן לתורה, וכמו שנרמז גם בראשי תיבות אם בחוקותי תלכו, אב"ת, שכאשר האבות יתאמצו לגדל את בניהם לתורה, אז תלכו, יתעלו גם אחר מיתתם על ידי המעשים טובים של בניהם.

*

והנה נדב ואביהוא לא נשאו נשים, ובנים לא היו להם, ואם כן במיתתם תופסק עבודת קונם, כי לא השאירו אחריהם בנים שהדריכם על דרכי התורה, ויבקרבתם לפני ה' וימותו, כאשר יבוא היום שיחזרו נשמתם ויתקרבו למעלה לפני ה', יהיו כמתים, שפסקה חיותם. על כן השתוקקו לזכות את הרבים במה שיהיו מנהיגי ישראל אחר משה ואהרן, ובזה יזכו לעשות פעלים רבות לתורה, ודוגמת משה שזכה וזיכה את הרבים, שזכות הרבים יהא תלוי בהם, ולא נתכוונו בהשררה לכבוד עצמם, אלא להשלים בזה מה שנחסר מהם זיכוי הרבים בגידול בניהם לתורה.

אמנם אי משום הא, הלא יכולים ללמוד תורה לבני ישראל, ובזה יוכלו גם כן לזכות את הרבים, ולמה השתוקקו למלאות מקומו של משה רבינו בשררותו. ונראה דאיתא בגמרא (יבמות ג:) בן עזאי אומר כל שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים וממעט הדמות, שנאמר (בראשית טו-ז) ואתם פרו ורבו. אמרו לו לבן עזאי, יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים. אמר להן בן עזאי, ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים ע"כ. ועל דרך זה היה בנדב ואביהוא שלא נשאו נשים, כי נפשם היה חשקה בתורה, ולא רצו לבטל מתורה.

ובספר מעשה רוקח (בפרשתנו) הקשה על בן עזאי, הלא קיימא לן דלימוד התורה אין דוחה שום מצוה

סעודה שלישית

ומצינו בגמרא (שבת לב.) עלה למטה ונפל, יהי דומה בעיניו כמו שהעלוהו לגדרום לידון, שכל העולה לגדרום לידון, אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול, ואם לאו אינו ניצול. ואלו הן פרקליטין של אדם, תשובה ומעשים טובים. ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה, ואחד מלמד עליו זכות, ניצול, שנאמר (איוב לג-ג) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו, ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגו'. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות, ניצול, שנאמר מליץ אחד מני אלף ע"כ. והיינו כי העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד (אבות ד-יא), וגם בעשות אדם מצוה שאינה כולה בתכלית השלימות, כי ימצאו בה חלקים הרבה אשר לא לרצון היו, ויש בה חלק אחד לטובה, די להכריע את כל המצוה לכף זכות.

ואמר הכתוב לזכותן של ישראל 'אם בחוקותי תלכו', גם כאשר יהא מקום לדון ולהסתפק, אם הוא הולך בחוקותי, אם מצותיו הם ברעותא דלבא כפי מה שחקקתי אותם, אבל 'ועשיתם אותם', העשייה בפועל היה כמצות ה', גם אז יברך את בית ישראל, כי הן על כפים חקותיך, גם כאשר אי אפשר להיות שימני כחותם על לבך, שיחסר הרעותא דלבא, עם כל זה יסתפק ה' בעשייה גרידא, וגם כאשר בהעשייה תהא רק מלאך מליץ אחד מני אלף, ובאותו מלאך גם כן רק אחד מני אלף לזכות, יברך ה' אותנו. [נוה נרמז באומרו 'אם' בחוקותי תלכו, ראשי תיבות מ'לאך מ'ליץ א'חד מ'ני א'לף].

*

ואמרו (שם) עוד, ששאלה כנסת ישראל שלא כהוגן, שנאמר (הושע ו-ג) ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו, ויבוא כגשם לנו. אמר לה הקב"ה, בתי, את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש, אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם, שנאמר (שם יד-ו) אהיה כטל לישראל ע"כ. וביאר ביערות דבש (ריש דרוש א) כי

אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם (כו-ג). ולכאורה מיותר מה שסיים 'ועשיתם אותם', שהרי כבר הזכיר קיום המצות, ואת מצותי תשמרו.

ובסיום הברכות נאמר, והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם (כו-ב). וצריך ביאור תוכן ברכה זו, כי הלא בשומרי תורה ומצותיה מדבר הכתוב, שקיבלו אלקותו, ואנחנו עמו וצאן מרעיתו.

*

ונראה דאיתא בגמרא (תענית ד.) כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן, והקב"ה השיבה כהוגן. אמרה לפניו, רבונו של עולם שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שיר ח-ו). אמר לה הקב"ה, בתי, את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה, אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם, שנאמר (ישעיה מט-טז) הן על כפים חקותיך ע"כ. ולכאורה איך שייך בהקב"ה נראה ובלתי נראה, וכי שכחה ודבר נעלם לפניו ח"ו.

וביאר ביערות דבש (ח"ב ריש דרוש ח) דהענין הוא, דכל מצות שאדם עושה בפועל ובמחשבה וכוונה שלימה, הוא חותם לבב, ומתואר לבב. אבל המעשים שאדם עושה בפועל אבל בלי כוונת הלב, הוא מתואר רק לזרוע, שהיד כלי המעשה, אבל לא ללב כי לבו בל עמו. וכנסת ישראל חשבה, כל מצות ומעשים טובים שאנו עושים הם הכל ברעותא דלבא וכוונה שלימה, לכך ביקשה שימני כחותם על לב. אבל הקב"ה יודע כי בעונותינו הרבים רוב המצות הם בלי כוונה שלימה, וכמצות אנשים מלומדה וכדומה, פניות, גסות רוח, או לקרדום לאכול ממנו וכדומה. ולכך אמר, את מבקש דבר שפעם נראה ופעם אינו נראה, אם אין בו כוונה. אני אעשה עמך דבר הנראה לעולם שנאמר על כפים חקותיך, שזה נראה לעולם, כי תמיד ישראל עוסקים במצות ומעשים טובים, ופושעי ישראל מלאים מצות כרמון, ולכך אחקוק על כפים ע"כ. ומבואר מזה אהבת הקב"ה לישראל, שמחשיב גם המצות שנעשו בלא לב רק בכפים בעלמא, הן על כפים חקותיך.

לאלקים', ובוזה תתעוררו 'ואתם תהיו לי לעם' [נועין בתפארת יהונתן בפרשתנו].

ויש לרמז במה שאמר דוד המלך, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט-יח). דהנה כנסת ישראל שאלה שני דברים שלא כהוגן, ויבוא כגש"ם לנו, שימני כחותם על לבך, וזה נרמז בתיבת ג"ל, נוטריקון ג'שם ל'ב, שישראל נתנו עיניהם לשמים, שיהא ה' קרוב לנו באתערותא דלתתא כגש"ם, וכאשר עבודתינו תהא מקרב הל"ב, וזהו ג"ל עיני, אבל 'אביטה נפלאות מתורתך', שהקב"ה הבטיח לנו בתורתו, שישראל יתברכו גם כאשר 'ועשיתם אותם', בעשיה בלבד גם בלי לב. ועוד גם זאת, שישפיע לנו מתחלה אתערותא דלעילא, 'והייתי לכם לאלקים', ובוזה תתעוררו 'ואתם תהיו לי לעם'.

*

והבטיח לנו הכתוב בברכותיה, ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו (כז-ד). וברש"י ועץ השדה, הן אילני סרק, ועתידין לעשות פירות ע"כ. וביאר בשפתי חכמים, דעץ 'השדה' מיותר, אלא דקאי על אילנות שגדלין בשדה שאין דרכן לעשות פירות, ואם כי בעולם הוזה לא זכו ישראל לברכה זו, יתקיים זאת לעתיד לבוא ע"כ. אך יש להבין, דכיון דברכה זו קאי על אילני סרק שאין עושין פירות, הוי ליה לומר ועץ השדה יתן פרי, ולמה אמר 'פרי', הלא אילני סרק אין עושין פרי.

ונראה דהנה ה' אמר בבריאת העולם, תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע, עץ פרי עושה פרי (בראשית א-יא). וברש"י שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן, אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי, ולא העץ פרי (ב"ר ה-ט) ע"כ. והנה לעתיד בעולם התיקון יהא כל האילנות טעם עצו ופריו שוה, שתתפשט טעם הפרי גם בעצו, ועל כן אמר בפשוטו 'ועץ השדה יתן פרי', שגם העץ עצמו יהא טעם פריו בתוכו, שיהא טעם העץ וטעם הפרי שוה.

והנה ברמב"ן (שם) הקשה איך לא הזכיר הכתוב בבריאת העולם שתוצא הארץ אילני הסרק. וכתב דאיתא במדרש (שם) דהארץ שמחה לעשות רצון בוראה, עץ עושה פרי, אפילו אילני סרק עשו פירות ע"ש. ואם כן נאמר כי

הגשם אינו יורד מן השמים, אלא יעלה התהום נגדו מלמטה למעלה, וכמו שאמרו (זוה"ק ח"ג רמז): אין לך טפה מלמעלה שאין טפיים עולים כנגדה מלמטה ע"כ. לא כן הטל אינו בא מן הארץ, ולכן אינו נפסק לעולם. והנה כי כן הדבר בתשובה, צריך להתעוררות דלתתא מלמטה, והאדם צריך לעשות מעט בתשובה, אבל אחר כך הקב"ה עוזרו, כאמרם (וימא לח): הבא לטהר מסייעין אותו, כי האדם צריך לפתוח בתשובה. וכן אמרו במדרש (שהש"ר ה-ג) אמר הקב"ה פתחו לי כסדק של מחט, ואני אפתח לכם כשערו של היכל, אבל על כל פנים צריך לכתחלה עובדא דלתתא. אמנם לעתיד לבא, אם ח"ו ישראל אין עושים תשובה מכל מקום נגאלין, כי הקב"ה ישפיע בלי עובדא דלתתא, כי הקב"ה אומר (ישעיה מח-יא) למעני אעשה, והוא ישפיע מלמעלה שפעו לטהר לבבות בלי עובדא דלתתא כלל. וכמו שהיה בעת הבריאה, דלא היה עובדא דלתתא כלל, כמו שנאמר (בראשית ב-ה) ואדם אין לעבוד את האדמה, ומכל מקום השפיע הקב"ה, כי עשה לבריאת עולם, וכן יהיה לעתיד לבא.

וזהו הענין הנרצה בהנ"ל, כי כנסת ישראל חשבו שבלי עובדא דלתתא בפתיחת תשובה לא תהיה שפעת אלקים מלמעלה, כי כך חק ונימוס מלפניו יתברך, ולכך בקשתם ויבא כגשם לנו, כאשר יעשו מלמטה תשובה ומעשים טובים, מעט כף נחת, זעיר שם זעיר שם, ירד שפעת קדשו מלמעלה להמצא לנו בכל קראנו, כמו הגשם שהוא מעליית חלקי מים דקים וחלקים קטנים. ואמר הקב"ה, את מבקשת דבר הבלתי נמצא תמיד, כי אולי לא יהיו ח"ו זכאים ואין כאן אדם לעבוד האדמה, כמו יבשות האדמה מבלי עלות חלקי מים כנ"ל, אני אעשה אתכם כמעשה בראשית, להמציא לכם אפילו בלי עובדא דלתתא, באתערותא מלמעלה לבד. וזהו אהיה כטל לישראל הבא מלמעלה, ולכך נמצא תמיד, כיון שאין צורך לעובדא דלתתא כלל ע"כ. (ויעין בני יששכר תשרי יג-ד).

וזהו שאמר הכתוב, 'והתהלכתי בתוכם והייתם לכם לאלקים', לא כמו שאתם מבקשים שאחר אתערותא דלתתא יתער עובדא דלעילא, ויהיה כגשם לנו, שמתחלה נקרב עצמינו להיות לו לעם, ורק אחר זה והייתי לכם לאלקים, אלא מתחלה יתער עובדא דלעילא 'והייתי לכם

בסיס, וכמו כן צריך להיות אצל האדם אכילת מצוה כדבר הבסיס ביותר, שאפילו על השובע יכול לאכול ע"כ. ומי שאוכל הפסח אכילה גסה, הרי זה לסימן כי הפסח אצלו אינו דבר בסיס, ולכן נאמר עליו ופושעים יכשלו בם ע"כ.

והנה בב"ח (או"ח סימן רח) כתב במעלת קדושת הפירות של ארץ ישראל, דמבואר בטור (שם) דיש אומרים בברכה מעין שלש, ונאכל מפריה ונשבע מטובה, ואין לאומרו, שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה, אלא לקיים מצות התלויות בה ע"כ. וכתב הב"ח ליישב, דקדושת הארץ שנשפע בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ וכו'. ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל מפריה ונשבע מטובה, כי באכילת פירותיה אנו ניוונים מקדושת השכינה ומטהרתה, ונשבע מטובתה ע"ש.

וזהו שאמר הכתוב בברכתה, 'ואכלתם לחמכם לשובע', כי הגם שאכילת אדם אחר ששבע הוי כאכילה גסה, מכל מקום לחמכם יהא כל כך טעים ובסיס, שיוכלו לאכול גם בעת שובע, כי רווחא לבסימא שכיחא. ובתבואת הארץ שתהא בה קדושה עצומה מעיני ה' אלקיך, אפילו על השובע יוכל לאכלם, כי אין לך דבר בסיס יותר מהארת קדושת ה' בפירות הארץ.

[שוב ראיתי בפנים יפות (פ' בהר) ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע (כה-ט), דהברכה היא שיהיו הפירות טובים בעצמם עד שיאכלו אותם אף לאחר שביעה, דרווחא לבסומי שכיחא, ולא יהיה אכילה גסה, מרוב מתיקת הפירות, ומהאי טעמא אמרו חז"ל הפסח נאכל על השובע ע"כ. והביאו בתורת משה בפרשתנו (קייב:), והוסיף, ונראה לי כוונתו שתהיה אכילת המצוה כל כך חשובה בעיניו, עד שעל השובע משארי מאכלים עוד נאכל פסח, ויהיה בפניו כדבש למתוק משמחת מצוה, כן נראה לי כוונתו ע"כ].

מקללת ארורה האדמה (ג-יז), נתהוו אילני הסרק ע"כ. ולפי זה כל אילני סרק בשורשם הם עץ פרי, אלא שנתקללו שלא להוציא פירותיהם, ולכן לעתיד כאשר יתברכו ישראל, גם אילני סרק עץ השדה יתן 'פרי' דייקא, אותן הפירות שטמונים בכח האילני הסרק, יוציאו הפירות בפועל.

[ענין בימין יוסף בפרשתנו, שהסביר בזה דברי הירושלמי (כלאים א-ז) שהמרכיב אילן סרק עם אילן מאכל חייב גם כן משום שדך לא תזרע כלאים (י"ד סימן רצה-ג). דאחרי שהקב"ה נתן בהם הכח שיוציאו פירות, רק שלא יצא הדבר מהכח אל הפועל בשביל האדמה ששינתה, מכל מקום נשאר בהם הכח הזה טמיר ונעלם, ולכן שפיר הם כלאים באילן מאכל ע"כ. וצריכין לומר דכל אילני סרק כולם הם רק מפרי אחד ביסודם, דהא קיימא לן (שם סעיף ו) דאילן סרק על גבי סרק שרי ע"כ].

*

עוד הבטיח לנו הכתוב, והשיג לכם דיש את בציר וגו', ואכלתם לחמכם לשובע (כו-ה). ולכאורה דבר זה פשוט, שאם יש להם הרבה תבואה, אז יאכלו לשובע. ולכן פירש רש"י שזהו ברכה מיוחדת, אוכל קמעא ומתברך במעיו ע"כ.

ונראה על פי מה שביארנו במקום אחר מה שאמרו חז"ל (נזיר כג.) לבאר הכתוב, כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע יד-ג), משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן, אחד אכלו לשם מצוה, ואחד אכלו לשם אכילה גסה, זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם, וזה שאכלו לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם ע"ש. כי הנה הפלא"ה פירש, הפסח נאכל על השובע (פסחים ע), שאמרו חז"ל (מגילה ז:), רווחא לבסימא שכיחא [ריוח מצוי לדבר המתוק בתוך המעיים], שגם על השובע יכולים לאכול מאכל

הגליון הזה נתנדב על ידי

מהר"ר טובי אברהם שעהנפעלד הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באורוסי בתו למול טוב	מהר"ר ברוך מרדכי רייך הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו למול טוב	לעילוי נשמת כ"ק הגה"צ רבי יהושע בן הגה"צ רבי אשר אנשיל זצוק"ל אבד"ק סאמבאטשהעלי נפטר יום ה' סיון – ערב שבעות תשמ"ה לפ"ק ת.נ.צ.ב.ה.	מהר"ר לוי יצחק קויפמאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באורוסי בתו למול טוב	מהר"ר ר' משה יחאל ראזענבוים הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מהר"ר ר' עזריאל יודא וויטריאל הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מהר"ר ר' ישראל גראס הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב	הרה"ג ר' פישל לעווי שליט"א מנהל בשיבתו חק - שיבת קפנה לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בנו למול טוב
מהר"ר חיים מאיר פראמאוויטש הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהנכם בנו לעיל התורה והמצות	מהר"ר יחזקאל דוד שווארץ הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מהר"ר משה יחאל ראזענבוים הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מהר"ר ר' ישראל גראס הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב	מהר"ר ר' עזריאל יודא וויטריאל הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מהר"ר ר' עזריאל יודא וויטריאל הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מהר"ר ר' ישראל גראס הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב	הרה"ג ר' פישל לעווי שליט"א מנהל בשיבתו חק - שיבת קפנה לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בנו למול טוב